

LA IDENTITAT DE GÈNERE EN EDUCACIÓ INFANTIL

ALBERT POMAR BOTA

Grau d'Educació Infantil
Universitat de les Illes Balears
Curs Acadèmic 2018-2019

Data: 14 de Juny del 2019
Tutor del treball: Sebastià Verger Gelabert

AGRAÏMENTS:

En primer lloc, m'agradaria agrair a totes aquelles persones que m'han donat suport i ànims per a desenvolupar aquesta tasca que sens dubte tanca una etapa molt important per al meu desenvolupament professional. Sempre m'he considerat un home valent, obert, feminista i activista en la defensa dels drets de col·lectius vulnerables. És per això que agraeixo a tots els meus formadors i formadores, tant dins com fora de la universitat. Gràcies per fer-me ser més crític i contemplatiu amb la realitat i oferir-me un ventall de possibilitats per a la lluita cap a la inclusió de tots els ciutadans i ciutadanes que conformem aquest món.

En segon lloc, agrair el suport familiar en temps on les dificultats imperaven en una cursa a contrarellotge. A la meva parella, on sense els seus nobles consells no hauria pogut arribar fins aquí. I a tots els companys i companyes que sempre s'han preocupat pel procés de la meva tasca.

Per últim, agrair en especial la tasca del meu tutor, Sebastià Verger, qui s'ha mostrat sempre predisposat i amb una actitud molt oberta. Gràcies per la llibertat al deixar-nos construir el nostre darrer treball del grau des del cor. Agrair l'excel·lent tutorització i els consells i correccions, ha estat un plaer.

També agrair-te a tu, que llegeixes aquest treball, la teva intenció per a la lectura. Espero que gaudeixis amb la lectura i que en puguis treure un bon ús.

RESUM:

En el següent treball es pretén fer un apropament a l'estat actual de la qüestió sobre el tractament de la identitat de gènere en la primera infància, així com analitzar el marc legal que empara les persones transsexuals i transgènere i el seu recorregut històric en el nostre país. També es durà a terme un apropament a aquelles prestacions i ajudes socials que des de les administracions, faciliten fites inclusives per al col·lectiu. Per últim s'explicitaran algunes estratègies i recursos metodològics efectius per a assolir la inclusió dels infants transsexuals o transgènere en el context escolar, a més de plans d'actuació contra l'assetjament.

PARAULES CLAU:

"transsexualitat", "infància", "educació", "inclusió", "identitat de gènere"

ABSTRACT:

In the following essay we intend to make an approach to the current state about gender identity treatment in early childhood, as well as to analyze the legal framework that protects transsexual and transgender people and their historical course in our country. An approach will also be made about those benefits and social aids that, from the administrations, facilitate inclusive goals for the community. Finally, some methodological strategies and effective resources will be explained to achieve the inclusion of transsexual or transgender children in the school context, as well as action plans against harassment.

KEY WORDS:

"transsexuality", "childhood", "education", "inclusion", "gender identity".

Índex

1 Justificació.....	4
2 Objectius.....	5
3 Metodologia.....	5-6
4 Anàlisi de la informació i esquema de categories.....	6-7
5 Resultats de l'anàlisi.....	7
5.1 Introducció.....	7-8
5.2 Diversitat sexual.....	8-9
5.3 Formes d'expressió de la sexualitat i els seus components.....	9
5.3.1 Orientació sexual.....	9-10
5.3.2 Sexe biològic.....	10
5.3.3 Gènere.....	10-11
5.3.4 Identitat i expressió de gènere.....	11-12
5.4 Transsexualitat.....	12-13
5.5 Perspectives teòriques.....	13-14
5.6 Causes i orígens de la transsexualitat infantil.....	14-16
5.7 Consideració social de les persones transsexuals.....	16-18
5.8 Evolució del tractament de la transsexualitat a Espanya.....	18-23
5.9 Detecció, comunicació i actuació de l'escola envers la família.....	23-25
5.10 Estratègies i recursos.....	25-28
5.11 Prevenció, detecció i actuació de l'assetjament.....	29-31
6 Discussió.....	32-33
7 Bibliografia.....	34-37

1. JUSTIFICACIÓ

Actualment en termes inclusius en educació, la identitat de gènere igual que l'orientació sexual, són els grans oblidats. Deixant així al descobert una ferida que lentament es va fent cada vegada més gran. Una problemàtica silenciada des d'anys enrere pels estereotips i clixés socials que han anat debilitant uns col·lectius i enfortint-ne d'altres a causa d'aquests. En termes educatius, el tractament de la identitat de gènere sempre ha estat molt precari o nul, posat que en les estructures socials aquest terme encara no està consolidat en la lluita per a la inclusió.

Amb aquest treball es pretén, en primer lloc, donar visibilitat a l'estat de la problemàtica dins el món educatiu i la seva repercussió social, ja que les concepcions inclusives dins l'estructuració social, neixen i creixen gràcies als coneixements, és a dir, l'educació. Per altra banda, es pretén aprofundir en l'evolució històrica que han patit les persones transsexuals o transgènere fins a dia d'avui. A més d'analitzar el marc legislatiu que suposadament les empara, també es valoraran els factors psico-socials que determinen la inherent exclusió directa i indirecta d'aquest col·lectiu en l'àmbit escolar.

No obstant això, es farà especial incís en les estratègies i recursos metodològics que garanteixen la plena inclusió de persones transsexuals o transgènere dins l'aula. A més de fer referència a una petita guia d'ús pràctic sobre modes d'actuació en aules on hi és present la diversitat per qüestions que refereixin a la identitat de gènere.

Per últim, es farà una valoració i discussió sobre les conclusions extretes, mitjançant un anàlisi de necessitats envers la situació actual i valorant-ne com les institucions entenen la problemàtica i com actuen enfront d'aquesta.

2. OBJECTIUS

Objectiu general:

-Analitzar l'estat actual del tractament de la identitat de gènere dins l'aula infantil.

Objectius específics:

-Analitzar el marc legal que empara les persones transsexuals i transgènere, així com les prestacions i ajudes socials des de les administracions.

-Identificar estratègies i recursos metodològics efectius per a assolir la inclusió dels infants transsexuals o transgènere en el context escolar.

3. METODOLOGIA

La recerca teòrica per a la defensa i contrast d'aquest treball, s'ha anat realitzat en paral·lel respecte a les accions que refereixen al desenvolupament del treball. S'han anat realitzant recerques teòriques per implementar aquelles idees o conceptes que anaven sorgint durant tot el procés de desenvolupament del treball acadèmic. No obstant això, es va realitzar una gran cerca documental inicial per a poder establir una sòlida base teòrica per a fonamentar l'estructura inicial del treball. Basant-nos així en autors de referència que aportaren la seva visió contrastada sobre la problemàtica, a més de definir termes essencials per a la correcta comprensió de l'estat de la qüestió.

Per a la recerca teòrica s'ha fet servir principalment documentació científica d'autors de referència sobre la problemàtica, per així poder consolidar una bona fonamentació teòrica de referència per al contrast i la discussió posteriors. S'han emprat fonts tant de procedència nacional com internacional, per tal de diversificar les diferents visions i concepcions respecte a la problemàtica a treballar. Emprant així documentació procedent de diverses institucions, associacions, universitats i òrgans governamentals.

A efectes pràctics s'han realitzat recerques en català, espanyol i anglès. Utilitzant com a paraules clau termes com "transsexualitat", "infància", "educació", "inclusió", "identitat de gènere". Amb diverses combinacions i amb les respectives llengües esmentades. Obtenint així, un total de 114 resultats dels quals 36 foren seleccionats inicialment. El criteri de selecció fou el de la rellevància i adequació al context. No obstant això, es va tenir en

consideració la bibliografia dels documents descartats per a posteriors recerques o contrastos amb altres autors de referència.

Amb aquesta tria inicial, es varen seleccionar tot tipus de documents, per així poder diversificar les opcions de format en la recerca documental. S'hi han seleccionat articles científics, llibres, revistes, treballs acadèmics, guies universitàries, documents oficials de l'Estat, protocols d'actuació i documentació institucional.

Es va acotar la recerca a deu anys enrera, és a dir, documentació a partir del 2009. Ja que fou en aquest any on gràcies a l'activista transgènere Michigan Rachel Crandall, cada 31 de Març des de l'any 2009, es celebra el Dia Internacional de la Visibilitat Transgènere per la seva incansable lluita cap a la visibilització del col·lectiu. Creant així un abans i un després en l'inici del canvi de concepció sobre la identitat de gènere. Canvi que per tant, es veu reflectit en tota la documentació a partir de la data, així com el tractament del tema.

Per raons lògiques, s'ha obviat tota la documentació anterior a la data per no coincidir amb els criteris de selecció establerts. No obstant això, s'han fet servir alguns documents molt concrets anteriors a la data, a causa de la seva rellevància per al treball d'investigació documental i la coherència i adequació establerta amb els criteris de selecció.

4. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ I ESQUEMA DE CATEGORIES

Un cop establert el criteri de selecció i havent així seleccionat tots aquells documents que tenen una rellevància significativa amb la investigació del treball, s'ha procedit a l'anàlisi reflexiva de la documentació seleccionada per tal d'establir un esquema de categories per a l'estructuració del cos del treball.

A causa de la complexitat nomenclatològica del treball, en primer lloc es procedirà a la definició de termes que seran emprats durant la fase de resultats de l'anàlisi. Es procedirà en primer lloc, a la conceptualització de la diversitat sexual i les seves formes d'expressió, ja que la identitat de gènere es troba immersa dins un complex engranatge de les formes d'expressió dins la diversitat sexual i que per tant, en ocasions, pot crear confusió.

Seguidament s'aprofundirà sobre la conceptualització de la transsexualitat i la seva relació directa amb la identitat de gènere. S'analitzarà la perspectiva teòrica sota la visió de l'autor de

referència i s'aprofundirà sobre les causes de la transsexualitat. Es contrastaran teories de diversos autors per a definir la consideració social que pateixen les persones transgènere o transsexuals i s'abordaran les causes i factors que ocasionen la discriminació del col·lectiu impedit així una plena inclusió en les estructures socials i educatives.

Finalment s'analitzarà com s'aborda la problemàtica des de les institucions educatives i des de la institució familiar. Acompanyat d'un marc teòric de referència per a fonamentar ideològicament aquelles estratègies i recursos metodològics per a garantir la inclusió de l'alumnat transgènere o transsexual dins l'aula infantil. A més, és farà incís amb el tractament que en fan les institucions en l'àmbit de prestacions socials per a combatre l'exclusió de les persones transgènere o transsexuals.

5. RESULTATS DE L'ANÀLISI

5.1 Introducció

Tot i que la paraula transsexualitat en els darrers anys en les nostres estructures socials pareix ser que s'ha popularitzat i tothom sap el que és i ho defensa en termes morals, la realitat ens demostra que existeix una gran ignorància i desconeixença sobre el tema. Tot i que segons com ens indica un estudi de Arcelus (2015), on esmenta que la prevalença de la transsexualitat ha augmentat en els últims 50 anys, arribant a 4,6 persones per cada 100.000 individus, encara perdura oblidada i emmascarada pels estigmes i clixés socials.

Tot i que el sentiment d'incomoditat amb el sexe biològic comença a aparèixer, en la majoria dels casos, en la infància tal com ens indica Del Toro (2015), encara hi ha una gran part de la societat que pensa que són casos aïllats, fora de la normalitat. Fins i tot, molts professionals afirmen que no hi ha prou informació sobre les persones transsexuals.

Un altre estudi realitzat per Rubio (2008) set anys abans, ja reafirmava que una de les conseqüències és l'auto exclusió o auto-invisibilització, impactant així de manera negativa en la seva autoestima i integració social. Impedint la inclusió plena en les estructures socials i xarxes educatives. Per aquest motiu i per a seguir contribuint amb la visibilització cap a la total inclusió de les persones transgènere o transsexuals, hem de diferenciar clarament tots

aquells aspectes que refereixin a la diversitat sexual per a discernir diferències i que aquestes no puguin ser confoses o mal interpretades.

La ignorància és la pitjor arma per a combatre l'exclusió, per això cal entendre tots els factors que conformen la diversitat sexual com les formes d'expressió de gènere, la identitat de gènere, l'orientació sexual o la identitat sexual. A més dels termes divergents com és el gènere binari, la intersexualitat, la pansexualitat o transsexualitat en si.

5.2 Diversitat sexual

Molt sovint, orientació sexual, expressió de gènere i identitat de gènere, són conceptes que tot i les seves grans diferències, són utilitzats com a sinònims. L'ús equivocat d'aquests termes genera confusió per part de la societat, que moltes vegades no entén com una persona que va néixer com un home, és sent dona i es pot sentir atreta pel sexe oposat. Donant així peu a la ignorància i por pel desconegut que sovint, detona l'exclusió.

Per tot això, entenem la diversitat sexual com un concepte molt ampli i molt divers que engloba molts altres conceptes. La diversitat sexual segons la *Guia per a l'acció pública contra l'homofòbia de Mèxic* (2012) fa referència a totes les possibilitats que tenen les persones d'assumir, expressar i viure la seva sexualitat, així com d'assumir expressions, preferències o orientacions i identitats sexuals. Part del reconeixement que tots els cossos, totes les sensacions i tots els desitjos tenen dret a existir i manifestar-se, sense més límits que el respecte als drets de les altres persones.

Segons Peixoto, Fonseca i Almeida (2012) en parlar sobre la diversitat sexual es qüestiona el sistema binari de sexe/gènere (home masculí vs. dona femenina). Fet que suposa obrir-se a un ampli ventall d'expressions sobre com viuen les persones "la identitat, els processos del cos, els desitjos, les pràctiques i les relacions.

Considerant així aquests termes, conceptes que s'haurien d'incorporar de manera transversal en el currículum educatiu per tal d'integrar-los en la quotidianitat dels infants per a garantir

noves concepcions terminològiques i combatre la ignorància que molt sovint causa exclusió i discriminació d'aquests col·lectius.

5.3 Formes d'expressió de la sexualitat i els seus components

Dins tot el complex engranatge que conforma la diversitat sexual hi trobem diferents formes d'expressió de la sexualitat. Tot hi que s'hi estableix una clara relació de circularitat entre elles, aquestes són completament independents unes de les altres. Per una banda, trobem les formes d'expressió que fan relació amb l'orientació sexual, d'altres que fan relació amb la identitat de gènere i per últim les que fan relació amb la identitat sexual.

Cal tenir molt present i més en l'aula infantil, les diferències i correlacions entre aquests termes per tal d'establir connexions amb les emocions, sentiments i desitjos dels nostres infants. Sols així podrem oferir eines i estratègies metodològiques que serveixin per a garantir la correcta conceptualització dels termes i per tant una corresponent normalització de la diversitat sexual dins i fora de l'aula. Propiciant així contextos més saludables i rics en diversitat, garantint alhora la inclusió dels col·lectius afectats.

5.3.1 Orientació sexual

En primer lloc, cal establir diferències entre orientació i identitat (tant sexual com de gènere). Per tant i segons el Consell d'Europa, Comitè d'Affers Jurídics i Drets Humans de la ONU (Organització de les Nacions Unides) l'orientació sexual es refereix a la capacitat de cada persona de sentir una profunda atracció emocional, afectiva i sexual per altres persones de diferent sexe / gènere o del mateix sexe / gènere o més d'un sexe / gènere, i d'entaular relacions íntimes i sexuals amb elles.

Segons esmenta García (2015) dins d'aquest terme, hi ha subtipus que fan referència a l'àmplia varietat d'orientacions existents, entre les quals es destaquen en primer lloc l'homosexualitat, definida com l'atracció que sent una persona per una altra del mateix sexe, on el terme utilitzat per a dones és lesbiana, i el que s'utilitza per als homes és gai.

Per altra banda l'heterosexualitat, definida com l'atracció que sent una persona per una altra del sexe contrari i la bisexual, definida com l'atracció que sent una persona per persones d'ambdós sexes.

A més trobem la pansexualitat definida com l'atracció que sent una persona per la personalitat d'una altra, i no pel seu sexe o el seu gènere. També trobem el terme de la polisexualitat que tal com Blanco (2015) ho defineix com l'atracció física, emocional, afectiva i sexual per individus de diversos gèneres sense discriminar i que per tant, neguen la idea binària de gènere. Es diferencien dels pansexuals, en què, mentre els primers senten atracció cap a totes les manifestacions de gènere, els polisexuals no senten atracció cap a totes les possibles identitats de gènere.

5.3.2 Sexe biològic

Un cop s'entenen les diferents manifestacions de l'orientació sexual, podem procedir a parlar i per tant, a educar sobre què és la identitat de gènere i quines són les seves manifestacions, ja que molt sovint es confonen. No obstant això, abans de parlar de tots els factors que conformen la identitat de gènere, hem d'establir les formes de manifest del sexe biològic, ja que aquest conforma la unitat mínima expressió. Aquest es pot manifestar de tres formes diferents, mascles, femelles i intersexuals.

Segons Blanco (2015), la femella es defineix com la persona que va néixer amb els cromosomes XX i l'aparell reproductor femení, és a dir, ovaris i genitals femenins. Per altra banda el mascle és la persona que nasqué amb els cromosomes XY i té l'aparell reproductor masculí. A més, trobem la intersexualitat, abans coneguda com a hermafrodisme. Aquesta és una combinació dels dos sexes, conformant així una condició natural on una persona presenta una discrepància entre el seu sexe cromosòmic (XX / XY), els seus genitals i gònades (ovaris i testicles), presentant característiques d'ambdós sexes.

5.3.3 Gènere

Una altra cosa molt diferent, és el gènere en si, popularment confós amb el sexe biològic. En termes inclusius, les persones que per alguna raó de ser pateixen discriminacions per

qüestions de gènere, es veuen en una situació de gran vulnerabilitat posat que la variabilitat del gènere o la transició cap a una identitat de gènere diferent encara no està socialment acceptada.

El Consell per a la Prevenció de la Discriminació de Mèxic, publicà al 2016 el *Glossari de la Diversitat Sexual, de Gènere i Característiques Sexuals* que ens defineix el gènere com una construcció social, ja que aquest es refereix als atributs que social, històrica, cultural, econòmica, política i geogràficament, han estat assignats als homes i a les dones. Esmenta que el gènere s'utilitza per referir-se a les característiques que, social i culturalment, han estat identificades com "masculines" i "femenines", les quals abasten des de les funcions que històricament se li han assignat a un o altre sexe, les actituds que per en general se'ls imputen i fins i tot a les formes de vestir, caminar, parlar, pensar, sentir i relacionar-se.

5.3.4 Identitat i expressió de gènere

Per tant, la identitat del gènere no és més que la vivència interna i individual del gènere, tal com cada persona la sent, essent aquesta mateixa pròpia i que pot correspondre o no amb el sexe assignat al néixer. (Glossari de la Diversitat Sexual, de Gènere i Característiques Sexuals de Mèxic, 2016).

Un altre terme que molt sovint genera confusió i és motiu directa de discriminació i burla és l'expressió de gènere, aquesta és definida segons el Consell per a la Prevenció de la Discriminació de Mèxic (2016), com la manifestació del gènere de la persona, és a dir, la forma de parlar, els manierismes, les maneres de vestir, els comportaments personals, la interacció social i les modificacions corporals entre altres aspectes que constitueixen les expressions del gènere que viu cada persona, sigui imposat, acceptat o assumit.

Per tot això, podem esmentar que hi existeix una clara i extensa diversitat entorn al gènere que cal salvaguardar en les nostres aules per tal de crear contextos més saludables, inclusivament i rics en coneixements.

Al voltant de la identitat gènere hi trobem les persones transgènere que segons Taldea (2015) són aquelles que no se senten identificades amb els gèneres masculí-femení, rebutjant així el binarisme establert per la societat. No obstant això, sí s'identificarien amb el seu sexe biològic. Per aquest motiu, les persones transgènere se senten i es conceben a si mateixes com a pertanyents al gènere oposat al que social i culturalment s'assigna al seu sexe de naixement, i els que, en general, només opten per una reassignació hormonal, sense arribar a la intervenció quirúrgica dels òrgans pèlvics sexuals interns i externs per adequar la seva aparença física i corporalitat a la seva realitat psíquica, espiritual i social.

Per tant, cal discernir entre persones transgènere, fent referència a l'origen en la recerca de la identitat del gènere envers les persones transsexuals on la seva condició refereix a la pròpia identitat sexual i en sintonia, la seva identitat de gènere.

5.4 Transsexualitat

D'aquesta manera i tal com ens diu Del Toro (2015), la transsexualitat és una condició de la sexualitat humana, que fa referència a l'absència d'identificació amb el sexe biològic. És a dir, les persones transsexuals així com ens indiquen Ostmann, Corona, i Mazín (2012) no s'identifica amb el sexe biològic designat al néixer i tenen el desig de canviar els seus caràcters sexuals primaris i / o secundaris a través, per exemple, d'una operació quirúrgica.

Cal esmentar que l'operació dels genitals és una més i no l'única, de les operacions de reassignació de gènere. Aquesta s'anomena així per a ser més coherent en les línies inclusives, ja que ningú canvia de sexe, només es corregeix una assignació errònia de gènere realitzada després del naixement. També cal tenir en consideració que no tots els homes i dones transsexuals es volen sotmetre a les mateixes operacions i no per això deixen de ser transsexuals.

Avui en dia, i segons els estudis de Martín (2015) la societat ha assistit a un increment dels casos de transsexualitat en els darrers anys. L'autora esmenta que la pèrdua de la por, la vergonya i, per fi, la llibertat d'expressió i desig sexual ha fet patent i normalitzat la situació,

oculta durant molts anys per milers de persones. Tot considerant aquestes dades, encara hi ha un ampli percentatge de la població, que no s'identifiquen amb el seu gènere i senten que pertanyen al sexe oposat. No obstant això, aquest sentiment no implica en tots els casos un desig per aquest sexe oposat, sinó que aquest desig és independent del gènere al qual es desitjaria pertànyer. És a dir, l'orientació sexual és irrellevant. (Martín, 2015).

Per aquest motiu, és necessari la conscienciació i normalització de la variabilitat del gènere en la primera infància, així com la plena inclusió de les persones transgènere o transsexuals dins el context escolar. Sols així podrem donar veu a una part de la societat que ha estat invisibilitzada i silenciada durant molts anys, patint en silenci i sentint-se culpable, confusa i desorientada. A més de lluitar contra totes les accions transfòbiques que tan comunament afluïren en temps on la desconeixença, la incultura i l'accés de les idees d'extrema dreta imperen sobre gran part de la nostra societat. Educant des de la diversitat i la tolerància amb informació i no amb ideologies, podem seguir combatent l'essencial lluita contra la patolització i demonització de la identitat i variabilitat del gènere.

5.5 Perspectives teòriques

Segons Báez (2015) la transsexualitat s'ha arribat a explicar des de diferents disciplines com la teologia, la medicina, la biologia i la psicologia. Cadascuna entén la transsexualitat de formes molt variades, arribant a considerar-se, per exemple, una patologia física o mental, una aberració, o un desajust hormonal.

L'etnografia ens posen davant l'evidència que hi ha nenes i nens que des d'una edat molt primerenca ens donen mostres molt clares que la seva identitat de gènere no es correspon amb el sexe assignat en néixer. Obviar aquesta evidència, suposaria falsejar la interpretació de la realitat segons Gavilán (2018).

Per altra banda i en relació amb el que Gavilán apel·la, segons Espaver (2018) molts especialistes es justifiquen amb l'argument fal·laç que a les persones amb indicis de variabilitat de gènere en etapes infantils, no se'ls ha d'etiquetar com transsexuals per no estigmatitzar-los. Mantinent-los així en una atroç mena de nebulosa al costat dels altres

infants que no es conformen amb la norma de gènere, o sota l'etiqueta de menors amb "problemes d'identitat de gènere".

L'estudi etnogràfic de nou ens torna a posar en una tessitura on la visió i crítica social és cabdal per a la creació de noves vies per a la plena inclusió del col·lectiu. És per aquest motiu que Gavilán (2018), afirma que hi ha una creença generalitzada que tendeix a establir la idea que la sexualitat no es consolida fins que els nens es converteixin en adolescents, i que la transsexualitat es perd en una mena de nebulosa indiferenciada fins que no aconseguen establir-se en la pubertat i l'adolescència.

En contra d'aquesta creença, que s'assumeix com la base d'una teoria, hem d'acceptar que la transsexualitat és la irrupció d'una identitat sexual que apareix generalment en els primers anys de vida i que no és un problema de la identitat de gènere en la infància, sinó una forma de manifestació de la identitat sexual i de gènere de nens i nenes que no s'identifiquen amb el sexe i el gènere que se'ls va assignar en néixer.

5.6 Causes i orígens de la transsexualitat infantil

Abans de parlar de les causes o els orígens d'aquest fenomen que conforma una realitat social avui en dia, cal esmentar que la transsexualitat no té el perquè tenir els seus orígens en la infància. Ja que segons afirma Martín (2015), encara que en la seva majoria els transsexuals s'identifiquen amb el sexe oposat des de la infantesa o l'adolescència, anomenat transsexualisme primari, també hi ha el cas de desenvolupar aquest desig en l'edat adulta, el que es coneix com a transsexualisme secundari.

Des de les primeres investigacions realitzades sobre transsexualitat, els i les estudioses s'han centrat en la incongruència entre el cos i la ment, focalitzant el problema en la presència d'un cos que no es correspon amb la identitat sexual amb la qual les persones s'identifiquen. Això provocava la necessitat de realitzar una reassignació física per establir l'estrès al qual la persona se sotmetia. (López i Calleja, 2016).

Per tant, a l'hora de demanar-nos els orígens de la transsexualitat infantil, podem posar sobre la taula tres hipòtesis que segons Gómez, Esteva d'Antonio i Tresguerres (2006) afirmen que a aquestes hipòtesis són hegemòniques a l'hora d'explicar les causes de la transsexualitat. Aquestes són la hipòtesi psicosocial, la biològica i la mixta.

La primera, elaborada per John Money i segons Gómez (2006), sostén que sobre la base de l'aparença dels genitals s'estableix el "sexe d'assignació". Aquest determina les conductes i expectatives que tindran els adults que envolten el nadó, que reforcen la identificació "apropiada". D'acord amb aquesta hipòtesi, la transsexualitat és un "inadequat model d'aprenentatge" a causa de "l'absència del reforç de conductes del rol sexual", o a "una interpretació errònia d'aquesta informació.

Per altra banda, Gómez (2006) afirma l'existència d'una segona hipòtesi, la biològica, la que entén la transsexualitat com una "alteració" del procés de diferenciació sexual del cervell que es produiria durant la gestació. L'"alteració" no tindria a veure amb una disfunció cerebral, sinó amb la manca d'harmonia entre la diferenciació sexual de les primeres etapes (sexe cromosòmic, gonadal, hormonal i genitals externs) i la posterior diferenciació sexual del cervell.

Finalment, Gómez (2006) afirma que diversos autors presenten la hipòtesi mixta, segons la qual la transsexualitat és causada per una complexa interacció entre factors biològics i ambientals que actuen tant abans com després del naixement i que s'inscriuen en lo biològic.

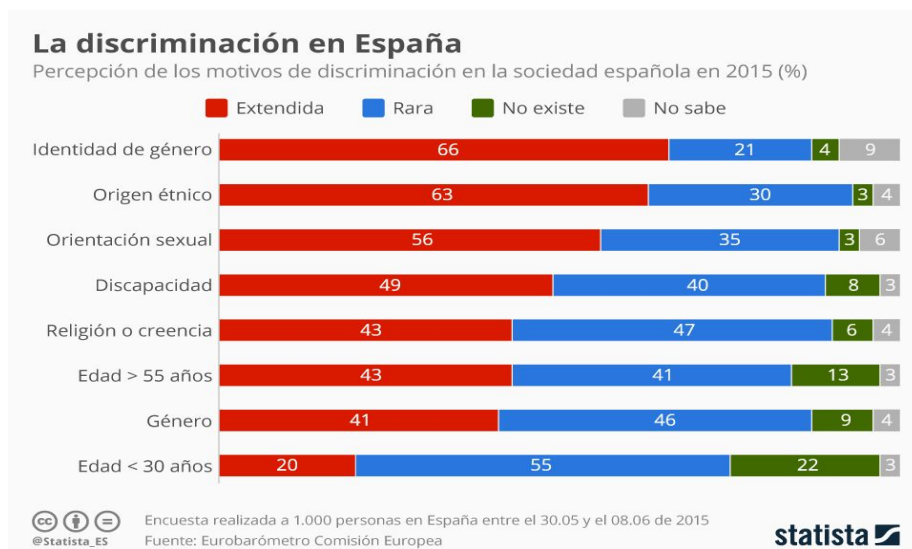
Avui en dia, en la conceptualització social de la transsexualitat, existeixen dos enfocaments socials o paradigmes. Segons Esteva de Antonio (2006), des del paradigma de la diversitat, es pot entendre que la identitat de gènere es configura en un procés complex en el qual cada individu, en la seva singularitat radical, estableix una sèrie d'identificacions, que no es poden reduir al binomi masculí / femení ni vincular necessàriament al sexe. En canvi, el paradigma del desordre o de l'error, suposen un desenvolupament normal i sa, del qual es desvien les persones transsexuals. Aquest té dues possibles formulacions, corporal i psíquica, que conviuen contradictòriament en el discurs patologitzador.

No obstant això, encara hi ha alguns estudis que estan canviant la visió del fenomen. Segons Salín i Pascual (2015), aquests es centren en hipòtesis neurobiològiques que tracten sobre la possibilitat que la causa de la transsexualitat sigui deguda a l'existència d'alteracions cerebrals, les quals no se sap en quin moment de la gestació es donen, ni els factors que l'han influït.

Per aquest motiu, cal reestructurar les estratègies educatives des d'un enfocament que sigui coherent amb el paradigma de la diversitat. L'autor anterior esmentava per així poder dur a terme pràctiques educatives, que siguin contemplatives amb la realitat present per a seguir avançant cap a la plena inclusió de les persones transsexuals en etapes primerenques.

5.7 Consideració social de les persones transsexuals

Tal com indica Bergero (2008), al llarg de la història, el col·lectiu transsexual ha patit moltes situacions d'exclusió social i discriminació. A través dels mitjans de comunicació s'han donat a conèixer múltiples casos d'odi cap a aquestes persones, provocant suïcidis a causa del bullying, pallisses en festes locals, tirotejos en bars d'ambient, etc. Actualment a Espanya, les discriminacions per raó d'identitat de gènere, són les més nombroses en comparació amb altres sectors d'especial vulnerabilitat, segons un estudi de l'Eurobaròmetre de la Comissió Europea realitzat el 2015.

Font: Comissió Europea (2015)

La transsexualitat està catalogada des de 1980 com un trastorn mental. Actualment els manuals de malalties mentals elaborats per *l'American Psychiatric Association* (APA) i *l'Organització Mundial de la Salut* (OMS) la recullen sota el nom de "trastorn de la identitat sexual o disfòria de gènere" o de "desordres de la identitat de gènere" respectivament.

Segons Missé i Coll-Planas (2010), la catalogació de la transsexualitat com un trastorn mental implica que les persones transsexuals s'han de sotmetre a una avaluació psiquiàtrica per accedir a un tractament hormonal i / o quirúrgic i en el cas d'España, també per poder modificar la seva menció de sexe i nom en els seus documents oficials.

És per aquest motiu que la lluita contra la patologització de la transsexualitat és molt recent i ha pres moltes idees del moviment antipsiquiàtric que en el seu moment va replantejar el concepte de malaltia mental i va lluitar per l'eliminació dels centres d'internament psiquiàtric. Quan es defensa la despatologització de la identitat transsexual, no es persegueix únicament la desclassificació del trastorn dels manuals de malalties mentals, afirmen Missé i Coll-Planas (2010) , sinó que es tracta sobretot de reivindicar que les persones transsexuals en els tractaments mèdics que puguin requerir han de ser reconeguts com a subjectes actius, amb capacitats per a decidir per si mateixos. Es tracta de reivindicar autonomia i la responsabilitat sobre els seus propis cossos.

Gavilán (2018) esmenta que a nivell sociològic, en els últims anys, s'ha produït un canvi radical respecte a la transsexualitat infantil. Els nens transsexuals no desapareixen amagats i invisibles en l'àmbit del privat, sinó que trenquen els límits del que és domèstic per aparèixer de manera visible en l'esfera del que és públic. Aquesta irrupció de la transsexualitat infantil en l'esfera pública ha fet que en els últims anys, segons Missé i Coll-Planas (2010), es comenci a reprendre la idea que molt abans que existissin les categories mèdiques per explicar la qüestió transsexual, existien en altres cultures identitats molt paregudes a les que aquí anomenem transsexuals on aquesta identitat no era ni és considerada un problema sinó al contrari, se li atribueixen característiques positives. No obstant això, no s'ha d'optimitzar la mirada cap a la problemàtica enfront a dades positives, ja que segons enquestes realitzades

per Haas, Rodgers, i Herman, (2014), esmenten que la prevalença dels intents de suïcidi en població transsexual adulta és del 41%.

A més, segons Conroy (2010) en menors d'edat transsexuals, les conseqüències més evidents del rebuig a la seva condició vénen donades per part de les persones adultes més properes. Aquestes són els símptomes depressius i ansiosos a curt termini i problemes de conducta, emocionals i socials. Per aquest motiu és essencial un sistema de coeducació tant per a infants com per a famílies per tal de garantir i assegurar el benestar emocional dels familiars i dels infants.

És per això que en aquesta situació, segons Grossman i D'Augelli (2007), la família i l'escola juguen un paper essencial com a principals agents de socialització. Per aquest motiu cal propiciar ambients i contextos saludables per als infants, ja que etiquetant i classificant als infants, els estem privant dels drets establerts en la *Convenció dels Drets de l'Infant*, referents a la participació d'aquests en la societat i que es tingui en compte la seva opinió. (UNICEF, 2006). Tots aquests sentiments d'alliberació els reflecteix molt bé Gavilán (2018), en la següent metàfora:

"Hi ha una certa tendència entre els nens i les nenes transsexuals que els porta a voler ser princeses o superherois, a desitjar ser una fada, tenir ales, tenir poders i escapar a les lleis de la natura, i fins i tot a ser el jutge que decideixi sobre el nom i el sexe de les persones. Potser aquesta tendència respongui a la sensació d'estar tancats i sentir-se presoners d'una societat, d'un sistema de normes rígides i inflexibles que no els permet viure amb tranquil·litat."

5.8 Evolució del tractament de la transsexualitat a Espanya

Cert és que el tractament de la causa transsexual ha evolucionat molt i avui en dia estem arribant a fites que fa quaranta anys eren impensables. No obstant això, no hem d'oblidar mai la brutal repressió i discriminació que han patit aquests col·lectius al llarg de la història. Especialment aquells sectors més vulnerables dins el propi col·lectiu com les dones i els infants. Si ens remuntem fa quaranta anys, en èpoques de dictadura franquista, aquesta

repressió va seguir exercint-se de diferent manera i sota diferents lleis com la *Llei de perillositat i rehabilitació social* la qual no va ser fins a 1978, amb l'arribada de la constitució, que es van obrir les portes al reconeixement de les llibertats del moviment LGTB segons esmenta Méndez, (2009).

El primer canvi que es va dur a terme amb la intenció d'obertura en aquest sentit, va ser la derogació de l'anteriorment esmentada *Llei de perillositat i rehabilitació social* en 1979 que va ser substituïda per la *Llei d'escàndol públic*. Encara que aquest nou document despenalitzava l'homosexualitat com a tal, el canvi social estava lluny de produir-se i les forces policials van continuar assetjant al col·lectiu gai i transsexual, especialment a les treballadores del sexe, moltes d'elles transsexuals.

Méndez, (2009) esmenta que l'esperat canvi social va començar a prendre forma tímidament a partir del 1980, quan es va legalitzar la primera associació de gais, lesbianes, transsexuals i bisexuals a Espanya. Aquesta agrupació, sota el nom Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC) va suposar l'inici de l'activisme LGTB i va asseure un precedent en la societat espanyola. A més al 1983, segons Guillorme, (2012) va tenir lloc una modificació en el codi penal que va repercutir favorablement en el desenvolupament de les persones transsexuals. Fins aquest moment, les operacions de reassignació de gènere no estaven acceptades en l'àmbit mèdic, ja que es considerava que eren una forma de castració que no estava permesa mèdicament. Quatre anys més tard, el 1987, es va dur a terme l'exclusió total del codi penal de la *Llei d'escàndol públic*. Fet que suposà una victòria cap a la inclusió en les estructures socials, en termes jurídics, del col·lectiu.

Segons Poveda, (2008) fou en el 1995 quan des dels col·lectius es pren consciència que la transsexualitat era una realitat que necessitava ajudes i lleis específiques al marge de la resta del col·lectiu, ja que la seva naturalesa era diferent del del col·lectiu LGTB. Cada cop, les passes cap a la inclusió del col·lectiu transsexual s'anaven incrementant. Cal remarcar com a passa important l'article 10 de la Constitució Espanyola, el qual fa referència al respecte a la dignitat humana i sobretot al lliure desenvolupament de la personalitat, amb el benentès que

hi ha un dret a la identitat sexual que preval enfront de la qüestió biològica i que, per tant, permet la rectificació registral en detriment del sexe assignat en el moment del naixement.

Gràcies a aquesta onada de moviments socials i jurídics, cada cop el col·lectiu transsexual va conquerint drets i llibertats. No obstant això, encara s'hi presenten certes incongruències administratives. Com bé esmenta Guillorme (2012) encara hi ha dues qüestions que queden sense resoldre: d'una banda s'exigeix a les persones transsexuals passar per un procés quirúrgic de reassignació de sexe com a requisit per obtenir el canvi registral. I a més, es continua negant el dret a contraure matrimoni tot i haver obtingut aquest canvi registral. No és fins a 2005, amb l'aprovació de la llei del matrimoni homosexual quan es resol la problemàtica entorn de la qüestió del matrimoni i fins a 2007 que se soluciona la qüestió de l'obligatorietat del procés quirúrgic.

La següent taula, d'elaboració pròpia, es recull de manera cronològica els fets més destacables d'aquest procés juridicoadministratiu en favor de la inclusió del col·lectiu transsexual a Espanya en els darrers anys.

ACONETEIXEMENTS JURIDICOADMINISTRATIUS DESTACABLES DELS DARRERS ANYS A ESPANYA

Llei	Data	Repercussió jurídica i social
Llei d'escàndol públic	Al 1979	Despenalització de l'homosexualitat
Ley orgànica 8/1983 de Reforma Urgent i Parcial del Codi Penal	25 de juny del 1983	Despenalitza la realització d'operacions de reassignació de sexe, abans tipificades com a delictes de castració.

Reial decret 1917/1986	29 d'agost del 1986	Garanteix la intimitat de les persones que hagin dut a terme un canvi de sexe en el Registre Civil.
Actualització i Llei Orgànica 10/1995	23 de novembre del 1995	Reconeix l'homofòbia com a agreujant de delictes.
Llei 13/2005	1 de juliol del 2005	Reconeix el matrimoni entre persones del mateix sexe, permetent així el matrimoni entre persones transsexuals, prohibit fins llavors.
Llei 3/2007 de la rectificació de la menció relativa al sexe de les persones.	15 de març del 2007	Elimina l'obligatorietat de passar per una operació de reassignació de gènere com a requisit per fer un canvi registral relatiu al sexe.

Font: Autoria pròpia

Tot i que amb l'aprovació d'aquesta sèrie de lleis, Espanya s'ha situat a l'avantguarda internacional pel que fa a llibertat de drets de les minories sexuals, els avenços legals no són sempre sinònim d'acceptació social. Per aquest motiu les múltiples debilitats i contradiccions d'aquestes regulacions posen de manifest la necessitat de repensar conceptes arrelats en l'estructura mateixa de la societat com són el gènere o el sexe i aconseguir que la societat reconegui l'existència d'una diversitat sexual que ha de ser respectada i tinguda en compte. Gracia (2014).

No obstant això, cal remarcar com a fet important pel col·lectiu i en favor de l'avanç social cap a la plena inclusió, l'any 2014 com a l'any del canvi, posat que fou en aquest any on es dugué a terme la proposta més avançada en matèria legislativa de la història d'Espanya i Europa: la *Llei Integral de Transsexualitat*, que es va aprovar el 25 de juliol del 2014 al Parlament Andalus impulsada pels col·lectius transsexuals en col·laboració amb representants de PSOE i IU.

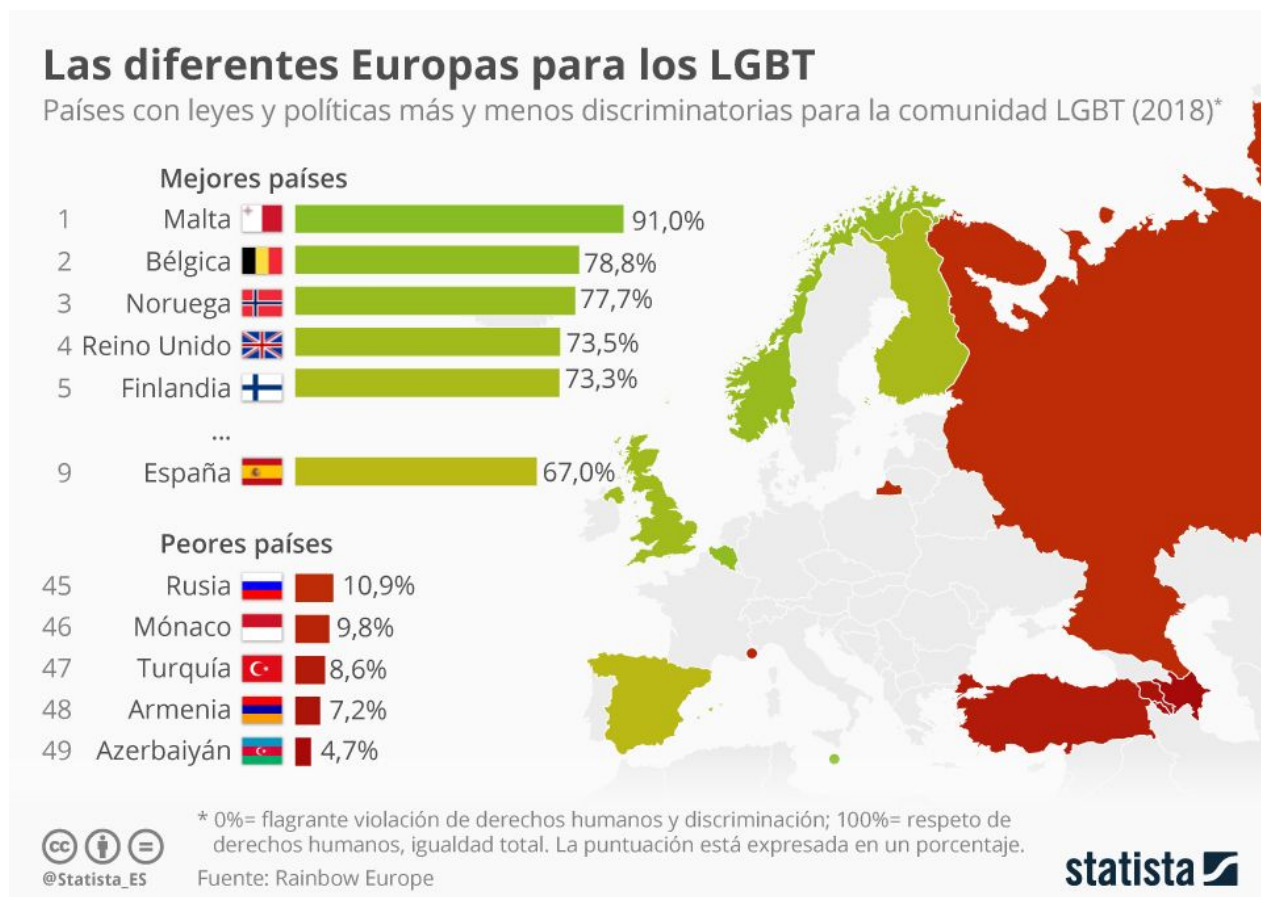
Actualment a Balears, ens hem trobat en situacions de gran vulnerabilitat juridicoadministrativa pel que respecta a la problemàtica. Durant molts anys els pares i mares de menors transsexuals han estat demanant la creació de protocols d'actuació per als centres educatius per a regular de manera uniforme el criteri que han de seguir els centres que compten entre el seu alumnat amb nens o nenes transsexuals. Aquestes demandes es veuen reflectides en les declaracions de Hidalgo (2014), que posa de rellevància la importància de respectar la identitat dels nens transsexuals, ja que "si permetem que el nen sigui qui és, li estarem evitant anys de patiment, angoixa i dolor".

Per aquest motiu a efectes juridicoadministratius en matèria autonòmica, podem destacar-hi dues grans mesures impulsades pel Govern de les Illes Balears (GOIB). Per una banda el Protocol de Detecció, Comunicació i Actuacions per a alumnes transsexuals i transgènere als centres educatius de les Illes Balears, (2016) amb el qual es pretén oferir pautes que facilitin una resposta educativa adequada mitjançant un procés d'acompanyament, sensibilització en el centre educatiu i d'assessorament al o la menor, a la seva família, al professorat i, si n'és el cas, a la resta de la comunitat educativa.

I per altra banda, la *Llei 8/2016*, de 30 juny, que garanteix els drets de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals i per erradicar la LGTBifobia. A més del Protocol d'Atenció Sanitària per a les persones transsexuals impulsat pel GOIB al març del 2019.

Totes aquestes mesures jurídiques ens han posicionat enfront d'Europa com un dels països amb més lleis a favor de la igualtat del col·lectiu LGTB, ocupant així en el darrer any la posició novena amb un 67% segons la Comissió Europea. En el següent mapa, es veu aquesta

idea reflectida en forma de gràfica, fet que ens demostra que encara queda molta feina per a fer, tant a nivell estatal com a nivell europeu.

Font: Comissió Europea (2018)

5.9 Detecció, comunicació i actuació de l'escola envers la família

Pel que respecta a l'entorn familiar, segons Gavilán (2018) sempre hi haurà dificultats per distingir els menors transsexuals dels nens feminitzats i de les nenes virilitzades. Però cap d'aquestes dificultats ha de ser un obstacle per a reconèixer l'existència de la transsexualitat en la infància. A més, i segons Peixoto (2012), hi ha estudis que revelen que a les persones joves transsexuals és a qui més afecta la transfòbia per part de familiars i sistema escolar, ja que en aquests entorns tracten de formar la seva identitat personal.

És per aquest motiu, que en la nostra comunitat autònoma en el conegut Protocol de Detecció, Comunicació i Actuacions per a alumnes transsexuals i transgènere als centres educatius de les Illes Balears, (2016) s'hi especifica en un apartat totes les consideracions i/o

aportacions de cara a l'àmbit familiar, ja que les dificultats a les quals ha d'enfrontar-se la persona transsexual fan necessari desenvolupar accions que permetin donar la resposta adequada a aquestes persones, a les seves famílies i al seu entorn per aconseguir-ne la plena inclusió social i evitar les situacions de rebuig, intimidació, assetjament o transfòbia.

En el context familiar a l'hora de la detecció, si aquesta ve donada per part de la família i segons el Protocol de Detecció, Comunicació i Actuacions per a alumnes transsexuals i transgènere als centres educatius de les Illes Balears, (2016) quan un pare, una mare, un alumne o alumna o, si n'és el cas, les persones que exerceixen la tutoria legal comuniquin al centre una identitat de gènere que no coincideix amb el sexe d'assignació de l'alumna o l'alumne escolaritzat o en procés d'escolarització, la direcció del centre educatiu ha de comunicar a la família l'existència d'aquest protocol i dur a terme la seva activació.

A més, el centre ha d'informar la família sobre els recursos existents en el cas que els desconegui i ha de coordinar-se amb els professionals que hi intervenguin, amb l'autorització de la família a través de la clàusula de protecció de dades. També se'ls ha d'informar que per efectuar un canvi de nom, si escau, a afectes oficials s'han de dirigir al Registre Civil, d'acord amb la Llei 3/2007, de 15 de març, reguladora de la rectificació registral de la menció relativa al sexe de les persones.

Segons esmenta el Protocol de Detecció, Comunicació i Actuacions per a alumnes transsexuals i transgènere als centres educatius de les Illes Balears, (2016) el centre ha de dur a terme les actuacions oportunes en el marc del seu pla de convivència, del Decret 121/2010 i dels articles 12 i 22 de la Llei 8/2016 per tal de minimitzar el risc que pugui suposar trobar-se en situació de vulnerabilitat.

Per altra banda, segons el Protocol esmentat, en el cas que sigui el centre educatiu qui dugui a terme la detecció del cas, quan es detecti que un alumne o alumna menor d'edat del centre manifesta una identitat de gènere que no coincideix amb el seu sexe biològic o d'assignació ho ha de comunicar a la família a través d'una entrevista o entrevistes, a la qual pot assistir

també l'orientador o orientadora del centre i el director o directora, o la persona de l'equip directiu en qui delegui.

En aquesta primera pressa de contacte s'ha d'informar la família sobre els indicadors observats i contrastar aquesta informació amb la qual pugui aportar la família. També s'ha de donar a conèixer l'existència d'aquest Protocol i informar de les actuacions que es duran a terme des del centre i dels recursos existents en els diferents àmbits.

A més, en el cas que la família ho sol·liciti, s'ha de facilitar una còpia de les observacions fetes en el centre i acordar les mesures que s'hagin d'aplicar valorant-ne les possibles coordinacions amb recursos externs.

Un cop realitzades les entrevistes pertinents la direcció del centre, una vegada duit a terme aquest procediment descrit en l'apartat anterior, n'ha d'informar l'inspector o inspectora de referència. En el cas que el centre educatiu rebí informació de serveis professionals especialitzats, l'ha de tenir en compte a l'hora de dissenyar la resposta educativa pertinent. És per aquest motiu que el centre ha de coordinar, si escau, possibles actuacions conjuntes en benefici de l'interès superior dels menors.

5.10 Estratègies i recursos

Nosaltres, des de l'entitat educativa, tenim un ventall molt ampli de possibilitats per a iniciar i donar continuïtat al canvi cap a la plena inclusió del col·lectiu transsexual mitjançant l'ús pedagògic d'estratègies i recursos per a fonamentar les bases del benestar de l'individu en qüestió i garantir la integració plena dins el grup. Sempre que es duguin a terme actuacions en favor al benefici de l'infant cal tenint present l'interès dels alumnes per sobre de tot.

Segons el Protocol de Detecció, Comunicació i Actuacions per a alumnes transsexuals i transgènere als centres educatius de les Illes Balears, (2016) d'acord amb el pare, la mare o els representants legals en el cas de menors d'edat, la direcció del centre ha de fer efectives les mesures concretades en l'article 22 de la *Llei 8/2106* que s'hagin acordat amb la família.

Dins les estratègies i recursos bàsics que cal que el centre adopti per a garantir la inclusió del menor, s'hi troba en primer lloc la consideració del canvi de nom segons aquest es correspongui amb el nom sentit. Segons el Protocol, s'ha d'indicar a la comunitat educativa del centre que es dirigeixi a l'alumne o alumna pel nom amb el qual es vol identificar i s'ha de respectar el seu dret a emprar aquest nom en totes les activitats docents i extraescolars que es duguin a terme al centre, incloent-hi els exàmens o proves d'avaluació. A més, s'ha d'adequar la documentació administrativa del centre docent a fi de tenir en consideració el nom i el gènere amb el qual se sent identificat l'alumne o l'alumna.

Per altra banda, s'ha de considerar la imatge i la vestimenta com una eina imprescindible per a garantir el benestar de l'infant i per poder seguir avançant cap a un procés inclusiu més àgil. És per aquest motiu que en el Protocol de Detecció, Comunicació i Actuacions per a alumnes transsexuals i transgènere als centres educatius de les Illes Balears, (2016) s'esmenta que s'ha de respectar la imatge física dels alumnes transsexual i la lliure elecció de la seva indumentària. S'ha de garantir, en qualsevol cas, la llibertat en l'ús de la vestimenta amb la qual l'alumne o alumna, per raó del seu gènere, s'identifica. Així mateix, si al centre existeix l'obligatorietat d'usar un uniforme diferenciat per sexes, se li ha de reconèixer el dret de dur el que correspongui en funció de la identitat sexual manifestada.

Una altra estratègia molt potent per a seguir avançant en camps inclusius en la lluita del gènere, és la d'evitar els agrupaments segregats per sexes. És irrellevant que en ple segle XXI, encara en les escoles s'empri el gènere o el sexe per a establir diferenciacions. En aquest cas el Protocol de Detecció, Comunicació i Actuacions per a alumnes transsexuals i transgènere als centres educatius de les Illes Balears, (2016) és molt clar, esmenta que s'ha d'evitar dur a terme al centre activitats diferenciades per sexe. Si en alguna ocasió estigués justificada aquesta diferenciació, el professorat ha de tenir en consideració el gènere amb el qual l'alumna o l'alumne s'identifica. Pel que respecte a les instal·lacions específiques, s'ha de garantir que els alumnes transsexuals tinguin accés als banys i vestidors que els correspongui d'acord amb la seva identitat de gènere.

Aquestes mesures, juntament amb altres que els centres docents adoptin en virtut de l'autonomia que la legislació els atorga, s'han d'incorporar al pla de convivència de cada centre, sense perjudici de les competències del claustre del professorat i del consell escolar en relació amb la seva aprovació, avaluació i informació, segons indica el Protocol de Detecció, Comunicació i Actuacions per a alumnes transsexuals i transgènere als centres educatius de les Illes Balears, (2016).

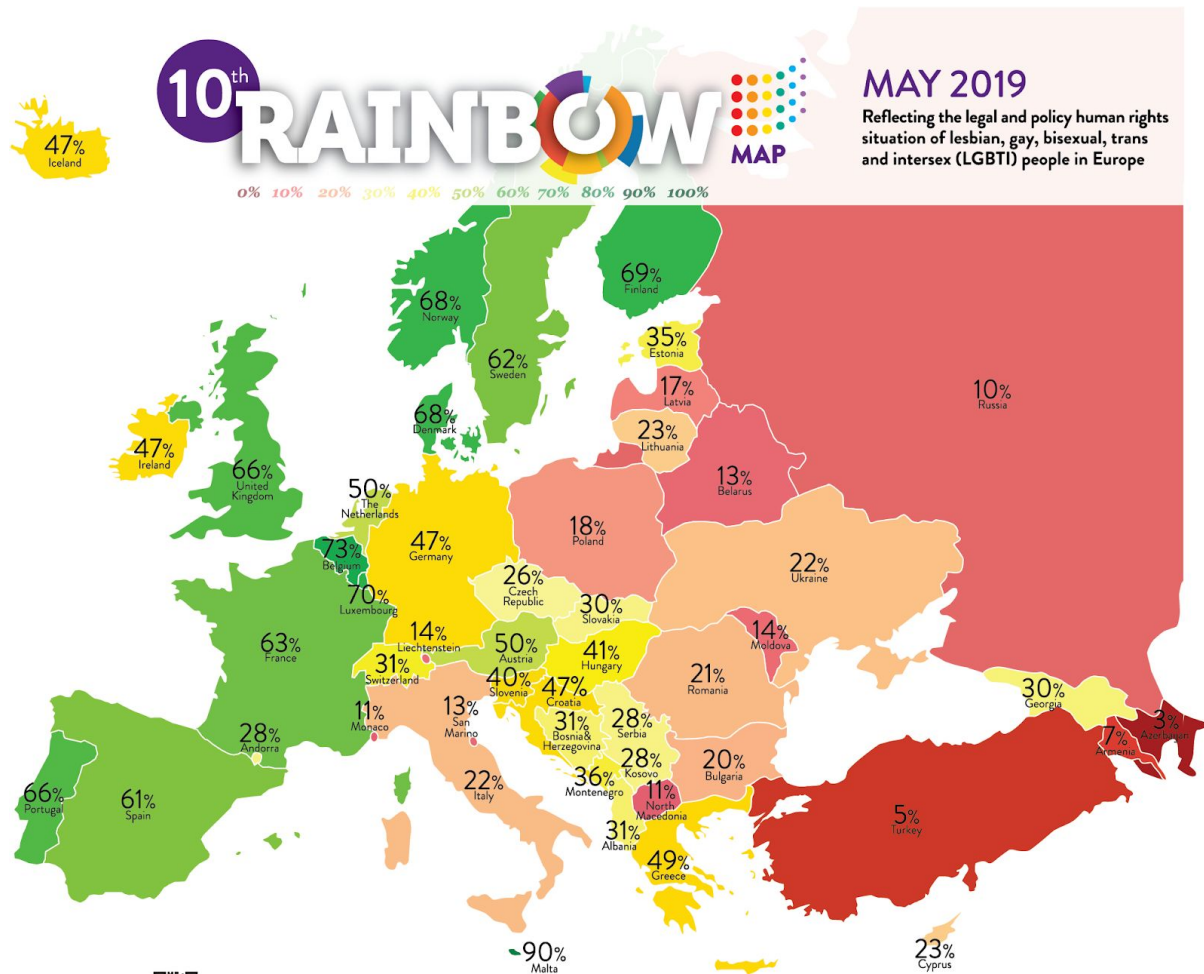
A més d'aquestes mesures d'ús bàsic per als centres educatius, nosaltres com a professionals de l'educació, tenim la responsabilitat social i moral d'oferir material pedagògic que promogui el respecte i la protecció del dret a la diversitat afectivo-sexual i de gènere, així com el dret a una educació no binària i lliure de clixés i estereotips. Propiciant així un model d'escola més inclusiu i divers que lluiti contra la discriminació directa i indirecta i la invisibilització del col·lectiu.

L'associació de famílies de menors transsexuals Chrysallis, és referent en aquest camp, ja que elabora materials pedagògics que contribueixen a mostrar als éssers humans com habitants d'un planeta plural i divers, on cadascú té les seves pròpies característiques físiques, la seva pròpia forma d'estimar i de mostrar-se en societat sense tenir perquè respondre a uns patrons preestablerts. A més desmunta estereotips i mites que no estan d'acord amb la realitat de la diversitat i innova pel que fa a la percepció del cos humà introduint conceptes com a persona cissexual i persona transsexual, i altres que expressen la diversitat afectiu-sexual i de gènere.

Per altra banda, porta a terme plans de feina on es proposa un model inclusiu sobre reproducció humana, amb referència a l'aparell reproductor fecundant i l'aparell reproductor gestant, en lloc de masculí i femení, que exclou dones i homes transsexuals. També s'aborda l'existència d'identitats de gènere que no s'emmarquen en el model binarista, i en definitiva es reconeix l'existència de diversitat en identitats sexuals, expressions de gènere i formes d'estimar.

Tot i que el nostre país és referent a tota Europa considerat com un dels millors països de la Unió Europea per a viure si ets LGTBI, segons el Rainbow Map elaborat per la Comissió Europea en aquest mateix any, podem observar que dins el context europeu, encara hi trobem molts de països en els quals encara no és segur caminar pel carrer si ets LGTBI.

A continuació en l'esmentat mapa, podem observar la graduació de perillositat segons avancem cap a l'Europa de l'Est.

Font: Comissió Europea (Maig del 2019)

5.11 Prevenció, detecció i actuació de l'assetjament

Segons del Toro (2015) i Nosedá (2012) en l'etapa primerenca de la infància les persones transsexuals tendeixen a mostrar-se amb llibertat i sense por. Si bé, en els primers contactes socials establerts a l'escola, comencen a donar-se problemes a causa de la seva identitat sexual, apareixent la culpa, la comparació amb altres nens i nenes que els ridiculitzen per la seva condició, la baixa autoestima, l'automutilació, els intents de suïcidi, i fins i tot quan arriben a l'adolescència, l'abús de substàncies. És per aquest motiu que esdevé indispensable un pla d'actuació per als casos de vulnerabilitat i risc dins el col·lectiu, així com recursos i eines per a la prevenció i detecció dins els centres educatius.

A Balears i segons la normativa vigent d'acord amb el Protocol de Detecció, Comunicació i Actuacions per a alumnes transsexuals i transgènere als centres educatius de les Illes Balears, (2016), els centres han d'establir les mesures necessàries per prevenir i intervenir davant les conductes de discriminació, exclusió, agressió, fustigació o de possible assetjament escolar, violència de gènere o maltractament infantil que poguessin produir-se i incloure-les en el seu pla de convivència. De ser així, els centres han d'activar si escau el protocol d'assetjament escolar corresponent. Tot això sense perjudici de les mesures correctores que calgui adoptar davant conductes que atemptin contra la dignitat personal d'altres membres de la comunitat educativa, especialment quan hi hagi present un component sexual, homòfob o trànsfob, d'acord amb el *Decret 121/2010*, de 10 de desembre, pel qual s'estableixen els drets i els deures dels alumnes i les normes de convivència als centres docents no universitaris sostinguts amb fons públics de les Illes Balears.

Pel que respecta al protocol de detecció, qualsevol membre de la comunitat educativa que tingui coneixement o sospites d'una situació d'assetjament escolar, violència o maltractament infantil sobre algun alumne o alumna per identitat de gènere, conforme al que estableix la normativa esmentada, té l'obligació de comunicar-ho a un professor o professora, el tutor o tutora, la persona responsable de l'orientació al centre o a l'equip directiu, segons el cas. En qualsevol cas, la persona receptora de la informació ha d'informar immediatament el director o directora o, en la seva absència, un membre de l'equip directiu.

No obstant això, no hem d'obviar el context familiar com a principal eix detonador de la discriminació. Per aquest motiu i segons el pla d'actuació per a la prevenció, detecció i actuació de l'esmentat Protocol, en aquells casos en els quals, a causa de l'actitud del pare, la mare o l'entorn familiar cap a la identitat de gènere de l'alumne o alumna, es detecti algun dels indicadors de maltractament recollits en el full de detecció i notificació del Registre Unificat de Maltractament Infantil de les Illes Balears (RUMI) s'ha de tramitar d'acord amb el que estableix el Protocol marc interdisciplinari d'actuacions en casos de maltractament infantil a les Illes Balears.

Per altra banda, per a la lluita contra la LGTBIfòbia i en especial la transfòbia, han estat nombroses entitats que s'han implicat en la lluita i han donat suport a la causa de les ONG's i organitzacions específiques per a la defensa dels drets i llibertats del col·lectiu.

En primer lloc, podem destacar-hi l'associació Chrysallis, fundada el juny del 2013. Aquesta associació té com a finalitat l'assessorament i suport a familiars de nens transsexuals i està conformada al voltant de la lluita que pares i mares emprenen de manera activa pels drets dels seus fills, ja que els sentiments de malestar no només els pateix el menor, sinó també els pares, els quals sovint no comprenen que els passa als seus fills i es culpen de la situació, segons esmenta Hidalgo, (2014).

A Chrysalis se li sumen moltes altres entitats o ONG's com podria ser en el cas de Balears, Ben Amics. Aquesta és una associació sense ànim de lucre constituïda des de l'any 1991 que combat la situació de discriminació legal i marginació social que pateixen les persones del col·lectiu LGTBI a les nostres illes. No obstant això, sempre serà competència autonòmica la subvenció d'aquestes entitats. Per aquest motiu, hi trobem tantes desigualtats entre comunitats autònomes en el que respecta a polítiques inclusives cap al col·lectiu, ja que aquestes no es financen des d'òrgans estatals.

Actualment Chrysalis conforma la plataforma en l'àmbit estatal més gran pel que respecta a infraestructures d'actuació social enfront de la problemàtica. Operant de manera física a setze comunitats autònomes del nostre país i oferint assessorament i resposta a tota la cobertura nacional.

A més de les plataformes anteriorment esmentades, a Balears comptem amb el projecte *Red Educa*, que segons la plataforma impulsora *Palma Educa* (2019), esmenta que tracta de donar una resposta integral per prevenir o tractar els conflictes escolars derivats de situacions de discriminació, assetjament i exclusió social per raó d'orientació sexual i / o identitat de gènere. Així mateix implementa, mitjançant una xarxa de treball, estratègies per treballar la diversitat a les aules, la participació de la comunitat educativa i les famílies, així com la responsabilitat de les administracions en aquest procés. A més, el projecte *Red Educa*, té com a objectiu facilitar suport i orientació a l'alumnat de tots els nivells educatius de les Illes Balears que mostri dificultats per integrar la diversitat afectiva-sexual i de gènere, sigui seva o de la resta de les seves companyes o companys, fomentant actituds de respecte als drets humans a través del coneixement, el respecte de referents positius no sexistes i la participació en l'aula. També pretén ser una font indispensable per a informar i sensibilitzar els i les professionals, futurs/es i famílies respecte a la diversitat afectiva-sexual i de gènere, els conflictes derivats de la manca de respecte a ella, sobre com educar en la diversitat i la normativa general i educativa en matèria de diversitat afectiva-sexual i de gènere, entre altres coses.

Per tant, aquest projecte impulsat per l'Ajuntament de Palma, conforma una peça clau per a seguir fomentant la veritable inclusió social de la joventut LGTBI, a través d'espais de socialització i informació alternatius, que cobreixin les necessitats específiques d'aquest col·lectiu.

6. DISCUSSIÓ

Un cop analitzada la situació actual i predecessora de l'estat de la problemàtica transsexual en les estructures socials i la xarxa educativa, arribem a determinades conclusions. En primer lloc, està clar que tal com diu Gastó (2006), històricament les teories biomèdiques que patologitzen la transsexualitat han tingut més popularitat. Per aquest motiu, les persones transsexuals d'ençà que són menors són considerades problemàtiques, ja que desafien el sistema binari de sexe-gènere, i trenquen amb la visió tradicional que els considera desvinculades de la sexualitat. (De Toro, 2015)

Així doncs, la tasca per aconseguir fites inclusives, cada cop ha estat més difícil. Els argumentaris patologitzadors i discursos d'odi, sempre han imperat de manera latent en les nostres estructures socials, impeding-nos avançar i reconèixer drets que ens pertocaven des de temps enrere. D'aquesta manera, a poc a poc, s'han anat conquerint lluites que es consideraven impensables. A estat gràcies al factor social de conscienciació i alerta, que ens hem unit per a aturar allò que era imminent. Hem dit basta a l'autoexclusió i a la invisibilització del col·lectiu. Hem decidit emprendre una lluita des de baix i cap a dalt. Deixant enrere a un 41% de la població transsexual morta per suïcidis, però amb el cap ben alt i orgullós de saber qui som i d'on venim, seguint caminant amb orgull i defensant el nostre bé més preuat, la nostra identitat.

En segon lloc, un cop analitzada la lluita social des de l'etnografia, hem de valorar la importància de la prevalença dels valors promulgats en el discurs. Hem de mantenir les fites aconseguides fins al dia d'avui i lluitar per a blindar-les, per aconseguir noves vies d'actuació cap a fins inclusius i elaborar eines contundents per a combatre la discriminació residual que encara palpita en les ments abduïdes pels discursos d'odi i arguments patologitzadors.

Entenem que gràcies a la informació i el coneixement, les societats són més crítiques, més obertes, més cultes, en definitiva, més lliures per a poder construir el seu propi futur. Un futur on l'educació esdevé fonamental per a la vida en societat, basant-nos en el respecte i en la tolerància.

D'aquesta manera, l'educació en llibertat i diversitat esdevé fonamental des de la primera infància, ja que és en aquesta etapa on s'inicia la construcció de la identitat i l'autoconcepte d'un mateix. Per aquest motiu, educat en contextos rics en diversitat i contemplatius amb la realitat actual, podem créixer com a societat moderna i a l'avantguarda de noves concepcions.

Cal educar societats on es promulgui deixar el passat enrere i mirant sempre cap al futur i el progrés però fora oblidar d'on venim, el que s'ha patit i tot el que s'ha hagut de lluitar per arribar fins on estem ara. Cal educar als alumnes des del respecte i la solidaritat i animar-los a prendre el relleu de totes aquelles persones valentes que varen lluitar, a més d'animar-los a seguir defensant amb la mateixa contundència el que ens pertoca.

Finalment voldria destacar la importància de les administracions jurídiques i legislatives com a peça fonamental pel canvi, ja que elles en els seus documents oficials enregistren el desig de canvi i protecció d'un col·lectiu molt nombrós de la nostra societat. Destacar-les com a peça vertebradora de la lluita social i bastimentada legal cap a la inclusió. Sols podem combatre i erradicar l'exclusió si tenim un marc legal sòlid i potent que ens empari.

A més, sempre que les lluites s'emprenquin des de la informació, dins el marc legal, el pacifisme i el cor, sempre haurà valgut la pena.

“Estoy convencida de que el motor de cambio es el amor. El amor que nos negaron es nuestro impulso para cambiar el mundo”. Lohana Berkins

7. BIBLIOGRAFIA

Álvarez, R. (2015, Desembre 30). Acosaron a Alan desde los 14 años, su suicidio es un crimen social. El Mundo. Espanya. Recuperat de <http://www.elmundo.es/sociedad/2015/12/30/5682ca5322601d8c0f8b4632.html>

Arcelus, J., Bouman, W. P., Van Den Noortgate, W., Claes, L., Witcomb, G., y Fernández-Aranda, F. (2015). Systematic review and meta-analysis of prevalence studies in transsexualism. *European Psychiatry*, 30(6), 807–815. Recuperat de <http://doi.org/http://dx.doi.org/10.1016/j.eurpsy.2015.04.005>

Báez, M. (2015). La transexualidad desde la mirada de la sociología del cuerpo. *Salus*, 19, 34–40. Recuperat de <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=375943551007>

Belsué Guillorme, K. (2012) "La legislación en torno a la transexualidad en España: avances, debilidades y paradojas". *Feminismos*, núm. 19, pp. 211-234.

Bergero, T., Asiain, S., Gorneman, I., Giraldo, F., Lara, J., Esteva, I., y Gómez, M. (2008). Una reflexión sobre el concepto de género alrededor de la transexualidad. *Asociación Española de Neuropsiquiatría*, XXVIII(101), 211–226. Recuperat de http://scielo.isciii.es/scielo.php?script=sci_abstract&pid=S0211-57352008000100013

Conroy, M. (2010). Treating transgendered children: Clinical methods and religious mythology. *Zygon*, 45(2), 301–316. Recuperat de <http://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2010.01082.x>

Consejo Nacional para Prevenir la Discriminación de la Ciudad de México (2016) “Glosario de la diversidad sexual, de género y características sexuales” Méxic. Conapred.

Conselleria d'Educació i Universitats del Govern de les Illes Balears (2016) “Protocol de detecció, comunicació i actuacions per a alumnes transsexuals i transgènere als centres educatius de les Illes Balears” Recuperat de http://weib.caib.es/Documentacio/protocol_trans/protocol_trans.pdf

De Toro, X. (2015). Niños y niñas transgéneros: ¿nacidos en el cuerpo equivocado o en una sociedad equivocada? *Revista Punto Género*, (5), 109–128. Recuperat de <http://doi.org/10.5354/0719-0417.2015.37666>

Gastó, C. (2006). Transexualidad . Aspectos Históricos y Conceptuales. *Cuadernos de Medicina Psicomática Y Psiquiatría de Enlace*, (78), 13–20. Recuperat de http://transexualia.org/wp-content/uploads/2015/03/Medico_aspectoshistoricos.pdf

Gavilán, J. (2016). *Infancia y transexualidad*. Madrid: Catarata. Recuperat de <http://bit.ly/2uaPAEZ>

Gómez, E., Esteva de Antonio, I., y Fernández- Tresguerres, J. (2006) "Causas o fundamentos fisiológicos", en Esther Gómez y Isabel Esteva de Antonio (eds.), *Ser transexual. Dirigido al paciente, a su familia, y al entorno sanitario, judicial y social*. Barcelona: Glosa.

Grossman, A. H., y D'Augelli, A. R. (2007). *Transgender Youth and Life-Threatening Behaviors*. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 37(5), 527–537. Recuperat de <http://doi.org/10.1521/suli.2007.37.5.527>

Haas, A. P., Rodgers, P. L., y Herman, J. L. (2014). *Suicide Attempts among Transgender and Gender Non-Conforming Adults*. Recuperat de <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/AFSP-Williams-Suicide-Report-Final.pdf>

Hidalgo, N. (2014). "Por qué es importante respetar la identidad de género de los niños". Recuperat de <http://chrysalis.org.es/por-que-es-importante-respetar-la-identidad-de-genero-en-los-ninos/>

López, N., y Calleja, A. (2016). *Transexualidad: Una alteración cerebral que comienza a conocerse*. *Cuadernos de Bioética*, XXVII(1), 81–92. Recuperat de <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=87545382005>

Missé, M. y Coll-Planas, G. (ed.) (2010) *El género desordenado. Críticas en torno a la patologización de la transexualidad*. Barcelona/Madrid: Egales.

Noseda, J. (2012). *Muchas formas de transexualidad: diferencias de ser mujer transexual y de ser mujer transgénero*. *Revista de Psicología*, 21(2), 7–30. Recuperat de <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=26424861001>

Ostmann, F., Corona, E., y Mazín, R. (2012). *Por la salud de las personas trans. Elementos para el desarrollo de la atención integral de personas trans y sus comunidades en Latinoamérica y el Caribe*. Santiago de Chile. Recuperat de [http://www.paho.org/arg/images/gallery/Blueprint Trans España.pdf](http://www.paho.org/arg/images/gallery/Blueprint%20Trans%20Espa%C3%B1ol.pdf)

Peixoto, J. M., Fonseca, L., Almeida, S., y Almeida, L. (2012). *Escuela y diversidad sexual ¿Qué realidad?* *Educação Em Revista*, 28(3), 143–158. Recuperat de <http://www.scielo.br/pdf/edur/v28n3/a07v28n03.pdf>

Platero Méndez, R. (2009). "Transexualidad y agenda política: Una historia de (dis)continuidades y patologización". *Política y sociedad*, Vol. 46, núm. 1 y 2, pp. 107-128.
Rodríguez Golpe, M. (2017) "Mejorando la integración de las personas transexuales desde la educación primaria" (Treball de fi de grau, Universitat de Cadis) Recuperat de <https://rodin.uca.es/xmlui/handle/10498/1974>

Poveda, A (2008). *I Jornadas de España en el discurso de la Posmodernidad: Contribución de los estudios culturales a las cuestiones de género y diversidad sexual*. Sevilla

Rubio, F. J. (2008). ¿El tercer género?: La Transexualidad. *Nómadas*, 17. Recuperat de <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=18101703>

Salín-Pascual, R. J. (2015). La diversidad sexo-genérica: Un punto de vista evolutivo. *Salud Mental*, 38(2), 147–153. Recuperat de <http://www.inprfed.gob.mx/pdf/sm3802/sm3802147.pdf>

Steilas LGTBIQ Taldea. (2015). Guía para trabajar la diversidad afectivo-sexual y de género. País Vasco: Marra Servicios publicitarios. Recuperat de <http://www.steilas.eus/files/2015/05/GUIA-diversidad-sexual-y-genero.-STEILAS-2015.pdf>

UNICEF. (2006). Convención sobre los derechos del niño. (UNICEF Comité Español, Ed.). Madrid. Recuperat de <http://www.un.org/es/events/childrenday/pdf/derechos.pdf>